

ЧУРУКЧУ В. Бичиштин чураан плакады.

СОЦИАЛИСТИК ДЕМОКРАТИЯ

Советтерин VIII Олаз съездин 1936 чылдың декабрь 5-те СССР-ниң Конституциязын (Унденин Хойузуун) хуузап алган. Ол төгүлүг болушунга алдар кылдыр декабрь 5-ти бүгү уагустун байырлазы — СССР-ниң Конституциязын хуу кылдыр анза чараал.

Совет демократиязы — чер кырында эң-не ондур-чаагай демократияны байырлазы бүгү совет уагы-биле бир дөмөй. Тываның ажалчы чоннары бүгү 35-ки улаа демдеген турар.

Бодунуң улау Төрөз чуртунга өөрүшкүнүң болгаш чоргааралдык сеткид ханышкыны-биле Ленин орденин Совет Тываның ажалчы чоннары Тывага Улау революцияны 50 чыл оюн бо чыды демдегден болгай. Тыва улаа аас-кежипин болгаш чечетелинниң адалдыг улау орун эртен. Экономика болгаш култур талалы-биле улау чедипкилерин чеди алган. Араттарын материалдык болгаш улаан-болал күштерин чечетелинниң өөрүшкүнү ханышкыны көр чакселерин маңа чугаалап болур. Республиккада үстүрүнүң чаа тудустары: «Тыва даг-дугу», «Тыва кобальт» комбинаттар, демир-бетон кылыглар заводу, Тераг-Халин монгул-суунуң бугурулган болгаш Аг-Довурак — Абаа аразында электршугу — тыва улау чоргааралы болу берген. Чонунуң амыдыралында болгаш културалында өскө-дөө ийди чиктер хой.

Ол дөргө Ленинниң партияны, совет демократияны, Ленинниң национал политиканы, Совет Эмгекчилер улауларын амы-дуушкыны байырлазын ачыды.

Совет демократия дөргө баурау улауу долу эрге-чагырга болур. «КҮРҮНЕ — ОЛ ДӨРГӨ БИСТЕР-ДИР БИС». В. И. Ленин социалист күрүлүнүң укур-уткалы, күрүне эрге-чагырганың чон-биле тууган харылаанын кылар үнелер чугаала. Бодунуң Төрөз чуртунуң бүгү эргелиг элери апарган совет кижилерин чоргааралың ол естер чакыналза-биле илгерилер турар.

Бөгүн Совет Конституцияны Хуун бистиң Төрөз чуртууңуң ажалчы чоннары, оң шиптеде тыва улаа хой националдык социалист күрүне — СССР-ниң тургустунганын 50 чылыга уктунуң чорун орап онзагай үеде демдеген турар. СССР-ниң XXIV съездинин шиптилерин күстөткүшү, тоску беш чыл алап боттадырылган орденин Тываның ажалчы чоннары салышкыны бөк аас дараан бо байыраада демдеген болур. Республиканың бугурулгасери он айларда халык ажал 2652 муң рубльдиң продукцияны сайгарын, чедипкилер ажалда. Улауруда күн-ажалдык бугурулганы 3,1 хуу беден.

Республиканың көдө ажал-агыйын ажал-ишчилери алар-бодуруң берге байдалдары туралык байг аас дүктүгү өстүргөн, күрүне тараа садарыны пайланы күстөгөн. Он айлар иштинде кылхатар болган советтар эртен чылды ол үедегиз деңсегер элти 952 тонна хойу бугурун. Декабрь 1-ге чедир бистиң республиканың ажал-агыйын күрүнегү сэт садарының чыл планын 99,5 хуу, элтиги — 92,8 хуу, дүктүгү — 91,3 хуу күстөгөн.

Дүктү ажал алышкыны шипин чорудар, үсденин четчирин-биле уруп алдыр дөм чарыкка Таңдының ажал-ишчилери бо чыдын сорукут ажалдап болган социалист чарыкка тилекки болуп, РСФСР-ниң Министрлер Човузелин болгаш ВЦИК-тиң шипин Кызыл тууган база беш муң рубль түндүг акча шипин алган. Бир-Хем районунд «Хадым» колхоз күрүнегү эл, сүт, дүк садарының чыл планын Октябрь байыраалын таарыштыр күстөгөн. Бо колхоз болгаш «Кол-Тей», «Межегей», «Адан-Мадир», «Бурунтаар» совхозтар, Каа-Хемини «Коммунизмче орук» колхоз болгаш өскө-дөө ажал-агыйлар РСФСР-ниң Министрлер Човузелин болгаш ВЦИК-тиң шипин Кызыл тууган база акча шипин алган тус-туе алган маңа демдегдери чугула.

Секки беш чыл планын күстөгөн ажал-агыйын дөм бо чыдын республиканы хой-хой муракчылары чакыткан орденин болгаш медалдары-биле шипаткан. Билдиги Таңды муракчы хойку район Советиниң депутатта У. А. Базун-оол, республикада суратгы чолаачы Ю. Н. Экин оларга Социалист Күн-агыйын Маалылар дөм бек аты тывыккан.

СОЦИАЛИСТИК ДЕМОКРАТИЯ КАНДИД-ДА БУРЖУАЗ ДЕМОКРАТИЯДАН МИЛЛИОН КАТАН ДЕМОКРАТИЯ. Күрүне эрге-чагырганың органдарын тургудар бистиң социалист демократияны ханы уткалы маңа олаа өскүзү-биле шипер турар. Күрүнең ажал-херон уагустунга совет хероженерин, оң шиптеде Тываның ажал-ишчи хероженериниң идеяларын киргелтирген ол база өскүр. Бистиң республиканың бүгү-ле Советтерин бо чыдын сорукут депутаттарын 49,2 хууу, азы 1375 киши хероженер.

Кантатилетин шиптеде байдал-биле ону канчап деңсегер! Ол шиптедеде хероженерин ажалдаар, өрөөн, ажал төлөйер ажал эрген эр улау-биле демде. Ол шыаа АКСИ-тиң конгресске ажалчылар болгаш бодун ажалчы чоннардан чалгы-даа кичи чок.

Бауру улауу демократия чугаа социалист тургузу хандыр деп В. И. Ленинниң номназын ажал-агыйын чурттарда бауру улауу демократияны чедипкилерин сайгаралында база чугаалап болур бис.

Совет кижилерин сайгаралында бекид хуузалгасери-биле тудун хоабаштырып турар. Совет хамаатны буруу хойуларын ыдыткы-биле күстөдүп, күш-агыйын салгыла-чуртуну салгы, хой-иштин хуузалгасери ак сеткилдиг күстөдүп, шипи тургудаларын дүрүң хуузалгасери, социалист оңу-хорегин камгалаарыга болгаш бекисилгелерин улау-хуузу кирип турар. Ажалчы чоннарың эң баштайгы социалист күрүлүнүн чалаа алышкынының ажалында хой национал совет улауу ажал-агыйын о-бүдөндө тыва улаа коммунизмче улам бурун-гай дилиги-биле башып орап. Хостуг чонугу чоргаар, омак күзел-оруну тыва шугуку С. А. Сарыг-оол «Мен Совет Эмгекчилерин хамаатны мен» деп шугукуде мича деп илгертеги бөгүн республиканың бурун бүгү-дө өткү, тода чалгы-ламын турар:

Хойуларда совет чуртун хойуууа дег, Хостуг, шипин, ыдыг хойууа кайда-да чок, Дээди Шынын хойуууа маңай ырааң Делегейде мен дег чоргаар хамаатны чок!

Коммунист партия Совет күрүне улам ийди бижыглар болгаш бистиң шиптедедиг бүгү политиктиг органдарыны сайгаралында талалы-биле улау болгаш ийди-бүрү талалы ажалды чорудуп келген. «Коммунист тургузушкунуң сорукаларын дүрүң бо ажал-чорудуламын кол улазышкыны — социалист демократияны улам ийди хогудар чоргаар, омак күзел-оруну тыва шугуку С. А. Сарыг-оол «Мен Совет Эмгекчилерин хамаатны мен» деп шугукуде мича деп илгертеги бөгүн республиканың бурун бүгү-дө өткү, тода чалгы-ламын турар:

Хойуларда совет чуртун хойуууа дег, Хостуг, шипин, ыдыг хойууа кайда-да чок, Дээди Шынын хойуууа маңай ырааң Делегейде мен дег чоргаар хамаатны чок!

Коммунист партия Совет күрүне улам ийди бижыглар болгаш бистиң шиптедедиг бүгү политиктиг органдарыны сайгаралында талалы-биле улау болгаш ийди-бүрү талалы ажалды чорудуп келген. «Коммунист тургузушкунуң сорукаларын дүрүң бо ажал-чорудуламын кол улазышкыны — социалист демократияны улам ийди хогудар чоргаар, омак күзел-оруну тыва шугуку С. А. Сарыг-оол «Мен Совет Эмгекчилерин хамаатны мен» деп шугукуде мича деп илгертеги бөгүн республиканың бурун бүгү-дө өткү, тода чалгы-ламын турар:

Хойуларда совет чуртун хойуууа дег, Хостуг, шипин, ыдыг хойууа кайда-да чок, Дээди Шынын хойуууа маңай ырааң Делегейде мен дег чоргаар хамаатны чок!

Коммунист партия Совет күрүне улам ийди бижыглар болгаш бистиң шиптедедиг бүгү политиктиг органдарыны сайгаралында талалы-биле улау болгаш ийди-бүрү талалы ажалды чорудуп келген. «Коммунист тургузушкунуң сорукаларын дүрүң бо ажал-чорудуламын кол улазышкыны — социалист демократияны улам ийди хогудар чоргаар, омак күзел-оруну тыва шугуку С. А. Сарыг-оол «Мен Совет Эмгекчилерин хамаатны мен» деп шугукуде мича деп илгертеги бөгүн республиканың бурун бүгү-дө өткү, тода чалгы-ламын турар:

Хойуларда совет чуртун хойуууа дег, Хостуг, шипин, ыдыг хойууа кайда-да чок, Дээди Шынын хойуууа маңай ырааң Делегейде мен дег чоргаар хамаатны чок!

Коммунист партия Совет күрүне улам ийди бижыглар болгаш бистиң шиптедедиг бүгү политиктиг органдарыны сайгаралында талалы-биле улау болгаш ийди-бүрү талалы ажалды чорудуп келген. «Коммунист тургузушкунуң сорукаларын дүрүң бо ажал-чорудуламын кол улазышкыны — социалист демократияны улам ийди хогудар чоргаар, омак күзел-оруну тыва шугуку С. А. Сарыг-оол «Мен Совет Эмгекчилерин хамаатны мен» деп шугукуде мича деп илгертеги бөгүн республиканың бурун бүгү-дө өткү, тода чалгы-ламын турар:

БҮГҮ ЧҮРТТАРЫНҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫКАРЫ

1936 чыл
ДЕКАБРЬ

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Човузелиниң органы

1971 чыл
ДЕКАБРЬ
5
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 288 (8745)
Өртөз 2 өв.

ПОЛЬША ӨННҮКТЕРЖЕ

ПКАП-тың VI съездинче СЭКП-ниң төлөөлериниң чорупканы

Польшаның Каттыккан ажалчы партияның Төл Комитетинин чалааның баураа СЭКП ТК-ниң Чингиле Комитетинин баштаа Совет Эмгекчилер Коммунист партияның төлөөлери ПКАП-тың VI съездинин ажалыга киргасери-биле декабрь 4-те Москвадан Варшавага чорупкан.

Төлөөлөрдүн составыда: СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүлүгө кандидат, Белорусияның Компартияның ТК-ның бирги секретары П. М. Машеров, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катусев, СЭКП ТК-ның кежигүлүгү, СЭКП-ниң Красноярск крайкомунуң бирги секретары В. И. Долгих, СЭКП ТК-ның кежигүлүгү, Украинаның КП Днепропетровск обкомунуң бирги секретары А. Ф. Ватченко, СЭКП ТК-ның кежигүлүгү, СЭКП ТК-ның кежигүлүгү, К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүлүгү, СССР-ниң ПУР-да элчини С. А. Платонов олар кирип турар.

Белорусияны төлөөлери элтер Г. И. Воронов, В. В. Гриня, А. П. Киряченко, К. Т. Мауэр, А. Я. Пельке.

Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Сузов, А. Н. Шелест, Ю. В. Андронов, П. Н. Домичев, Ш. Р. Раппидов, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, И. В. Канитов, СЭКП ТК-ның кежигүлүгү, СССР-ниң Министрлер Човузелиниң Даргазының орадакчылары М. А. Лесечко, В. Н. Новиков, И. Т. Новиков, Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның кежигүлүгү, СССР-ниң министрлери А. А. Гречко, А. А. Громов, Н. С. Патоличев, СЭКП ТК-ның кежигүлүгү, СЭКП ТК-ның кежигүлүгү, К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның кежигүлүгү, СЭКП ТК-ның кежигүлүгү, Г. С. Павлов, СЭКП ТК-ның кежигүлүгү, Москва Советиниң кукусовуң даргазы В. Ф. Промыслов, СЭКП ТК-ның ревизия комитетинин кежигүлүгү, СЭКП ТК-ның кежигүлүгү, СЭКП ТК-ның орук харылаа ажалчылар министриниң бирги орадакчысы Н. А. Гудобин, СЭКП ТК-ның харысалгалыг ажалчылары улау.

ПУР-нун СССР-де төрөктеринге түр бүтүрткүлери Б. Рыхловский төлөөлери база үдөп.

(СЭТА).

Тууыбу көвүдөөн

Тоску беш чылдың баштайгы чылында Кызылдың тууыбу заводунуң коллективниң планын онзагалыг хуузаа бетинде күстөдүр дээр социалист чарышты камгашканын-даа дээштик органдарың. Ол эки түңнелди берген.

Бугурулганың кижилери декабрь 15-те чыл даалгасын күстөдүр хуузалганы алгаш, декабрь 1-де хуузаа бетинде ажыр боттадырган.

1971 чылдың он бир айларда бугурулганың ажалчы ишчилери эртен чылдың ол үеи-биле декабрьге 1.163 муң кезек тууыбу хойну бугуруп үндүргөн. Барзааның продукцияны сайгары 1970 чылдыңдан 25 муң рубль ашкан. Завод бодунуң тургустунган үезинде боз шак мындай хой продукцияны бугуруп үндүрүп болгаш сайгарып көрбөз.

Коллективниң күш-агыйын чедипкилерин Александр Машинов, Петр Черепанов, Александр Важенников, Дмитрий Демоняковтук салышкылар бригадалары улау салышкыны кирип, чарыштын мурунку одаурунда чоруп турар.

Тууыбу заводунуң ажалчы ишчилери чыл төңүзүгө чедир пландан ажыр миллион тууыбу бугуруп немедө хуузалганы алгаш, ону күстөдүр-биле кызымак ажалдап турар.

А. МИХАЙЛОВА.

ЧАРЫШТЫ КАЛБАРТКАН

Эртен айларда Кызылдың амыдырал хандырылга комбинатының коллективни чонга ачы-дуза чедириниң хемчээлиниң планын 101,3 хуу, оң саарылганы — 116,4 хуу боттадырган. Бо-ла үеде мында күш-агыйын бугурунчулугу 13,3 хуу беден. Комбинаттың коллективни 1975 чылга чедир чонга ачы-дуза чедириниң хемчээлини 2,2 напак көвүдөдүр укуртук. Ол соруканы күстөткүлери болурун эртен айларын көргүзүлгери баштап турар.

Ноябрының 15-те комбинат бараан саарылганы чыл планын күстөдүлгөн, ычканга чыл төңүзүгө чедир 30 муң хире рубльдин бараанын саарып хуузалгаш, ону күстөдүр дээр чарышты калбарткан.

Бедик көргүзүлгери чедип алганыга ажал-ишчи бугурунчу салышкыны улау. Ылаңгы шак септекизи А. Д. Лутанин, иди цегини бижыкчысы В. И. Беляева, чурук тырттырыкчысы И. Я. Будо, парикмахерлер З. И. Евдокимова, Г. М. Батальнова болгаш өскө-дөө эскелер-даа чогадыкчы бу-биле ажалдавышкан, өскө-дөө үлгер-чизжан көргүзүп илгенер.

Ю. БАЙ-НАРА.

Септелгени дооскан

Часкы төвү ажалдарыга киржи кайда ажал-агый ма-шкарлары септелгени кыска хуузаа, эки шыра-лыг доосар дээр «Искра» колхозун Саа Очурга уурткан

Бригадалы күженишкенин ажалдап. Механизаторлар планга көрдүгүн септезе, чогуур 24 септедери, 27 аналдыны, 240 илгирин септе дооскал, Совет конституцияны хууңге күш-

Септедилер эштер Шериг-оол, Кара-оол, А. Хомуш, Шеега олар хуу нормалыг жазмаал ажыр күстөдүр, чактадып турар.

М. СЕВЕН.
Чоон-Хемчик район.

Чонунуң макталында

Эртен районун Ленин атыг колхозунуң мажыны Идам Тавыктуу Тову 1951 чылдан бер чик кадарып эгелдеш. Оң кадарып, ажал-агый чылдык-ла семиз-шырак болуп келген. 20 чылды иштинде хой салгы ма-ды ол өстүрүп, ажал-агыйын экономика-ла бижыктыларын күш-агыйын үдүрү ки-рип, чылдан чылче макталды ап турган.

Ол ажал мажынының арга-дуржуламын бедилерге, харылаан ажалын эа-харысалгалыг башкарарына улау дуузаа чедирин, арга-сумени каткан чорук кижиле болгай. Мажыныны кыш-таада ам чик кадарылар шупту чыгылааттыгыла. Малга боор салган, дус болган өскө-

даа чөмөр бүрү бар. Чайлыг хууверинде ажалдарыга база соуурулаадыр. Чооку эртен хууверде Төр-Хол тоолуларыга туралыг берген оор тос бөрү ол улауап чок кылган. Мажын ачыч М. То-ву чонунуң макталында.

К. ХАНГАЯ.

Бистиң интервьюс

СОРУКТУГ АЖЫЛДААР

Кедир чылдың хуу ажалдарыга техниканы чогуур үе-зиде эки шипиниң бедилерин дөргө чаккы тарылганы кыска хуузаа, бедик арготехниктиг деңсеге эрттирген, бедик дүктү алышкыны унденин тургузар болур.

Маңа бирги ажалды шиптиргиз ролду «Сельхозтехника» каттыжышкыны ойнап, олар совхозтарда, колхозтарда көдө ажал-агый техниканы септелгени органи-заастар, удурун, контролдар талалы-биле улау ажалды чорудар хуузалгаш. Ылаңга-даа бо хууверге чедир сеп-тезе республиккада иштинде-биле чөтөс чоруп турар. Декабрь 1-те чедир чүе 280 трактор, 388 аналды, 391 септе септелгени. Чаккы ажал-агыйлер керсе баураа септедилер тракторларын «Сельхозтехника» дуканаа, анал барып ажалдары-биле чорутса чогуур ажалчыларын то-рутпай турар.

Бо айтырманы чоокта чаа Тыва АССР-ниң Министрлер Човузел чугаалажы көргөш, техника септелгениниң планын күстөдүр талалы-биле Көдө ажал-агый министрство-ну, «Сельхозтехника» каттыжышкыны болгаш райкукум-ну, колхозтар, совхозтар удуруткылары дарик хемчегер-ни алышкы оларга дааган.

Көдө ажал-агый техниканы септелгени «Сельхозтех-ника» Тес-Хемде каттыжышкынында чорудуп турары-ның байдалын чугаалап боор-биле оң эргеликчи Алек-сей Яковлевич Обрено-биле бистиң корреспондентни-ти бестежыи жооң алаанда нарадыжы.

АЙТЫРЫГ: Силериниң кат-тыжышкынының бо чы-гы ажалының түңнел кайы хире болуп турары?

ХАРЫБ: «Сельхозтехника» каттыжышкыны Тес-Хем биле Эрэн районунуң совхозуна болгаш колхозтарга бугурулгачыкка та-лаа-биле дүл чедирин, олар-ны көдө ажал-агыйын ма-шкарлары, хероженер, оларын артык көкөктери, мипералдыг чөмөчиделер-ге болгаш өскө-дөө материал-дыг чүдүдери-биле хандыр сорукаларын болгаш ол ажалды херч кырында боттадырып турар.

Эртен он айларда ажал-агыйлар ажал-бүрү техника садарының планын катты-жышкыны 113,7 хуу күстө-көп. Техника септелгенин планын 101,3 хуу күстөткүлери. Ону тодарааларга кылдыг. Бистиң септезе мастерскы-

аыс 65 трактор септэр тур-ган 78-ти, 62 автомашава септелгенин орунуга 89-ту, дизельдик моторлары — 56-ны, комбайнлары — 14-ту септеди. Чүтле ноябрь айы 10 трактор болган 2 автома-шканы көкөктерин үдүрү-гөп. Дилген иди материал-дары чедипкилер-биле ма-шкарлар куузул, буттары бол-ган өскө-дөө үрүмк херо-сендер кылдыр планымысты 16 муң рубль чедир күстө-көп бис.

АЙТЫРЫГ: Ажал-агыйлар техника септелгенин ам кайы хире чорудуп турары?

ХАРЫБ: Доркут кварталда Эрэн биле Тес-Хем район-нар 40 трактор септэр укур-дуг. Ам дөргөндө оларын 14-ту септедиген. Эрэн рай-онунда «Морен» биле «Ком-мунизмче орук» колхозтары бо талалы-биле шугуру ажалдап кирген. «Морен»

аыс 65 трактор септэр тур-ган 78-ти, 62 автомашава септелгенин орунуга 89-ту, дизельдик моторлары — 56-ны, комбайнлары — 14-ту септеди. Чүтле ноябрь айы 10 трактор болган 2 автома-шканы көкөктерин үдүрү-гөп. Дилген иди материал-дары чедипкилер-биле ма-шкарлар куузул, буттары бол-ган өскө-дөө үрүмк херо-сендер кылдыр планымысты 16 муң рубль чедир күстө-көп бис.

АЙТЫРЫГ: Ажал-агыйлар техника септелгенин ам кайы хире чорудуп турары?

ХАРЫБ: Доркут кварталда Эрэн биле Тес-Хем район-нар 40 трактор септэр укур-дуг. Ам дөргөндө оларын 14-ту септедиген. Эрэн рай-онунда «Морен» биле «Ком-мунизмче орук» колхозтары бо талалы-биле шугуру ажалдап кирген. «Морен»

аыс 65 трактор септэр тур-ган 78-ти, 62 автомашава септелгенин орунуга 89-ту, дизельдик моторлары — 56-ны, комбайнлары — 14-ту септеди. Чүтле ноябрь айы 10 трактор болган 2 автома-шканы көкөктерин үдүрү-гөп. Дилген иди материал-дары чедипкилер-биле ма-шкарлар куузул, буттары бол-ган өскө-дөө үрүмк херо-сендер кылдыр планымысты 16 муң рубль чедир күстө-көп бис.

АЙТЫРЫГ: Ажал-агыйлар техника септелгенин ам кайы хире чорудуп турары?

ХАРЫБ: Доркут кварталда Эрэн биле Тес-Хем район-нар 40 трактор септэр укур-дуг. Ам дөргөндө оларын 14-ту септедиген. Эрэн рай-онунда «Морен» биле «Ком-мунизмче орук» колхозтары бо талалы-биле шугуру ажалдап кирген. «Морен»

А. Н. КОСЫГИН Данияда

КОПЕНГАГЕН (СЭТА). Де-кабрь 3-те Данияның Премьер-Министри Е. О. Краг СССР-ниң Министрлер Човузелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге алдар болурун дүштөк пайлаага кылган.

Шайлаага фолькетиниң даргазы К. Скотте, м-нистрлер, Данияның күрүне болгаш хай-иштин ажалчылары, А. Н. Косыгинге үдөп чорур совет ажал кижилери олурушкан.

Шайлаага үезинде Е. О. Краг чүе чугаала. Даш чакыткан омууздун ол А. Н. Косыгинге болгаш ону үдөп чорур кижилерге байыр чедирин, Данияның болгаш СССР-ниң аразында политиктиг харылааларга бо аян-чоруктуң улау укур-дузанын демдеген.

А. Н. Косыгин хары чүе чугаалап, совет-дани харылааларың хогудуң, ийи-ти-европа болгаш дөштөк айттырларын дугайы тодогой чугаалап.

СССР-ниң Министрлер Човузелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ону үдөп чорур кижилер Копенгагенин сүт-биле хандырды турар «Трибулун» деп сүт комбинатыга чоруп, Эш А. Н. Косыгин элзи каш чектерин, лабораторияны курул, бугурулгач чорудушкыны-нары-биле таанышкан.

Оон соода А. Н. Косыгин болгаш ону үдөп чорур кижилер «Данек» индустри септе-к» деп фирманы көргөн. Копенгагениң баштар чери-ниң даргазы мыл бугуруп турар продукцияны хевирлери-биле ажалчыларын тааныштыр-ган, эш А. Н. Косыгин ажал-чылар-биле чугаалашкан.

Металл ажалдап кылар үлестүр ажалчыларын Норланд профинел шко-лазын динилчелер Совет чакыткан баштыкы чылыг-биле уткаал. А. Н. Косыгин школаң бажыны, эртенде-нерип аудиторияны көрүп, динилчелер-биле чугаалаш-кан. Ол Данияның профинел активчилеринге совет ажал-чыларын болгаш Совет Эм-гекчилер Коммунист партия-ның байыры чедирген.

Школага СССР-ниң Министр-лер Човузелиниң Даргазы-биле калды Данияның Премьер-Министри Е. О. Краг база чо-раан.

КОПЕНГАГЕН (СЭТА). Де-кабрь 3-те СССР-ниң Данияда элчин өлөң Министрлер Човузелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге алдар чоруп турарына холбаштыр хууа алышкыны кылган.

Хууа алышкыны А. Н. Косыгин-биле калы ону үдөп чорур кижилер база турган. Ажалчылар аразында Премьер-Министр Е. О. Краг, фолькетиниң даргазы К. Скотте, дашкы херектер м-нистри К. Б. Андерсен, ажал-чы өскө-дөө кижилери, даш-тык дипломаттыг

Т. МОНГУШ
маздыр не.

УЛУСТУН ХОСТАЛГАЗЫ ДЭЭШ

Бешен чыл мурунда, 1921 чылдын декабры эгинде, Тывага уругу угуруушкуну богушкуну болгон. Ол болгон Эгесетин Суг-Баимын (ага Кочетов) Барым Моолдан Тываже шурун кирген генерал Бакиннин улуг отрядын чыла шапканы болур.

Барым Моолга Кызыл Шеригин дайынчыларын болгон моол партизандарын каттышкан отряддын челинширнин дайынчы хеле-лишкенин соода генерал Бакиннин болгон атаман Казиметтин ага дорбечилери Совет Россияга уугу чаа фронтуну Минусинске ууга ажалдар дээрн Тываже угула-кан.

1921 чылдын ноябрь тоңу-зунда Бакиннин 4 муң чы-гыш солдаттыгын терин Барым Моолдан Тыванын дивизи-онунда, Талды-Уулан ап-паш, Эгесетин болгон Атаман-ов (Суг-Баим) суурларже чо-рун орн.

Ол чылдын декабрь 1-де Эгесетин темде Атамановка суур-

нун чанынга С. Кочетовка ко-мандылаткан партизандарын болгон кызыл шериглерин каттышкан отрядтары беле генерал Бакиннин отрядта-рындын арасында кады-дош-кун тузугушкуну болгон. Ко-четовтун кесектери муң чы-гыш-ла дайынчыларын тур-ган. Тулчуушкуну декабрь 1-ниң 12 шакта эгелзюн, декабрь 2-ниң дүңкенин 2 шакка че-дир үргүзүлзүн.

Декабрь 2-ниң эртеинде даң бажында Бакиннин муң ажал кышкын отряды Атама-новкага халдан кирген. Кы-зыл шериглерин болгон пар-тизандарын сүргөткөп алака-дыс коргунуш, саударларын дең бодала, атактар бир шпн чыскаал-биле деңге хоме ба-зыл кел чоран. Ыччала-даа С. Кочетовтун командылаан кесектери сүргөп могодсейн, дайынга ола күштүг уу-ру-лаан шакынын кылган. Кады-дошкун тулчуушкунуну түң-везинде сан талазы-биле дык-а артык күштүг дайынчы кы-

зыл шериглер болгон парти-зандар чыла шапкан.

Ол тулчуушкунуну үезинде Бакиннин дуалакчылы гене-рал Казимет болгон ак дорбеч Сафронов баштадыр дайынчы 500 ажал солдат-тары болгон офицерлер олүрткен. Кызыл дайынчылар дайынчы 3 муң чыгыш сол-датын, оон иштинде 7 гене-ралдарын, 400 офицерлерин болгон 8 орус шапкычла-рын тудуу алган.

Бакич богу харыксырап, артык сап кыжы-беле Моолде дээр деп кир-кеш, ага Моолдун револю-тут шериглерине декабрь 15-те тузугушкан. Моолдун эрге-чигарыш оу совет орган-нарга дужаал берген.

Ак гвардейлерин чыла шапканы тыва артаар Дар-тааны, Борбур-оол, Сары-оол, Ылчир, Инди-Хон, Чураа-най болгон оксесер-даа иден-кейин киргешин. Суг-Баим-га аштырган, Ыларай берген атактарын бичин-бичин богу-

терин Шагаан-Арыгын, Чаа-Холдун, Хемчинтин партизан артаары чок кылгалаан.

Тулчуушкуну эин уугу-кан болгон кымылдарын ку-жунден сан талазы-биле дөр-катан ажал турган Бакиннин шериг чыла шапканы дөрш С. К. Кочетовтун Совет чазак Кымыз тук орден-беле кы-наан.

Ыччалатан ол үеде чаа тур-густунган ажал республика-нын хосталгазы болгон ха-марышас чорууга кыза-кан контрреволюциянын сол-гугу отрядын орус парти-зандар, кымыл шериглер, тыва артаар каттышкан күш-биле чыла шапкан, уугу-чу революциянын байтайгы чаа-лап алышкыныларын камта-лап ап шыдааннар.

Ол тулчуушкунун киржик-чиери О. Дартааны биле П. Карповтун сактышкыны-рында дончулдарын «Узу-тун хосталгазы дээр» деп помдан моон адалаа парлап турар.

Кичээнгейниң төвүнде

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Дания солдатын СССР-ниң Ми-нистер Чогулунун Дарга-зы А. Н. Косыгинин аны-чорууга уугу кичээнгейни са-мын турар. Копенгагенде «Берлинге тидеңде» дээр эң уугу солдатуң демдегезин болаа делегейде амгы байдал-га дүжүп, дүжүкүрүтү чо-руктун чавырдырышкыны-ын айтты турар мынды таа-рымчалыг байдалда бо аян-чорук эгелзюн-дир.

Дания коммунистеринин ор-ганы «Ланд оф фольке» сол-датын демдегезин: А. Н. Ко-сыгинин аян-чоруу болгон оон дани күрүне ажалдакчы-лары-биле чугаалаанчыла-ры аймыл чок чоруктуң болгон кады ажалдакчы-

ганын айттырларынын тала-зы-биле инти-европа чогул-дурамын эрттерини чогул-дурамын. Премьер-министр Е. О. Краг дани-совет чугаала-жышкыныларын эгелзюн эки деп үнелеп көргөн дор-дун оксес-даа солдатын дин-кешкан.

А. Н. Косыгинин аян-чорууга турсакал болдурган «Дане техник тидекрифт» журналдын номери Копенга-генниң ном салгыларында кирген.

Даниянын Премьер-мини-стр Е. О. Крагтың медегеле-ни журналы парлап үндүр-ген. Ол медегеледе чугаала-анчы: А. Н. Косыгинин аян-чоруу делегейин дүжүкү-рүтү чоруу чавырдырыш-

че болгон бичишкенин че-дир алырчы ууганга база бир башы кылдыр чоруу ту-раа бис. Бо аян-чоруу СССР-ниң болгон Даниянын арасында мын талазын таа-рымчалыг харылааларын казбартырынга эки арга кыл-дыр чоруу турарымыс чай-гаар бидилгир-дир.

Экономиктиң болгон эрте-мтехниктиң кады ажалдакчы-га дугайында 1970 чылдын дани-совет дугурулгалар да-ни фирмаларын болгон со-вет албан черлеринин, ор-ганизацияларын арасында үнел-гил харылааларын тургуза-рынга ам бешин салдырып че-дирген, а ол ишкан Дания-ны болгон СССР-ниң ара-зында харылааларын хожу-

дериниң эззюн улуг калбак персентиваларын ажалды турар доррин Е. О. Краг айткан.

А. Н. Косыгинин аян-чоруу үезинде чугаала-жышкынылар ийн чурттуң арасында садыг болгон эконо-миктиң харылааларын улам демшгелгил болдур-агы чедир деп, идегели Е. О. Краг изергелзюн.

АРАТТЫН САЛЫШКЫНЫ

(О. ДАРТААНЫН САКТЫШКЫНЫНДАН)

—Аларкынын оюңг маал-пал челе бердик. Ында мо-нополизм кижилер челин ке-лген тур. Мал-маган сокулап алган турар. Партизандар болгон ажалдагы уугу болгон деп бодалап, элдесип бер-дим. Ол келген кижилерин хоп-сыны база чикти. Олар орус-тар кирезинде моол то-варлар.

—Болзарлар кайын келген, чүү уугу крн?

—Чавчын Бакиннин кү-чүлүт орус шериг-дир, кымыл-дарын уугулап, Тываны хос-тадыр дээр келген. Ам сен хостуг болур сен, амараан сен-деп, чолдаскылар орус-каны багатыр каттырган, чу-гулаалар.

Чүвени ам-на билпн кааш, бодуу оюмун чорутурынга, менн сепирин алган, кол кы-зынган апаарды.

Бистин партизандарымыс

турар Суг-Баимче эң-не кы-зан оруткан чораш, аларга орун айткан чедирин ол кол кыш мейл дужаал дээр. Хой-ло паллап бээр-даа ажалды, омон аарыг нем бар кыш мен деп чоруп бат-ла болдун. Ыччалар бажыны кескен, ажалын оо-биле калы ортедир каар бис деп хоректенген.

Кезек каа ажалдай берген боданын турган, сактышкы-бир-ле чүве крн көргө, чоп-шөрөнтим. Оон-на аттангы-налар, оларын мурунуга орун айткан чорупкан мен. Аян-тышкыны артымга ка-таш атак-биле кады чорупка-нын ол чүве. Бо дайыннар менн черде апаа салбас деу чүвени билген. дорт, уугу оруткан эес, Даг-Уулуң дү-жер малгаптыг чери-биле

эдерпал чорупкан мен. Парти-зан өөрүмге бичи-даа бол, ду-зам болуш, мээң демисил болуш деп бодал-биле өжө-гөр берге оруткан чорупка-нын ол чүве. Дүргөн чорупкан дээр хол былгап, халдын-ла кадым.

Ору-Баалын, Тал-Асым-дын артык ашкан, малгаптыг көр-же угулап эдирин чорупкан мен. Удатнаалды малгаптыг чөдө келдиас.

Мен малгаптыг черге чо-руу өөрөнгө тыва атыгты мен, ачылган атактардан элзюн мр-дыр бурунгаларай берген мен. Мээң адым бирде дүжүп, бир-де үнүп чораш, менн курган черге чедирин келген, аят пат-ла турупкан, оон инай чо-руу шыдапас. Мен ирак энес-ке чаштынын алган, оон инай

чүү болурун көрүп чыдыр мен. Атактар бо-ла көстүп келди-лер. Олар атактарын четкек-де алган дедидейин, идик-хейн ол суг апарган көчүтүнуш, каттанган чоруп турар.

Дүн эрте берген бодалда, партизандарже олар хевтерен халдап шыдаастар доррин болаш сепкилмен өөрүп кел-ген. Ол мынды болгон-даа. Дайыннары партизандар кү-чүлүт болашкыны-биле ут-каан.

Орус болгон тыва партизан-нар мээң терзон черин Эгесет-ин атактардан хосталган.

Оон боор хой чылдар эр-кен. Совет Конституциянын чырык түвүнүң адалаа бид-ти Тыва чечетелген. Шаал-да тулчуушкуннар бооп тур-ган черде таран тарал адал-дандыр үнүп, тракторлар, ком-байндар өөрүшкүлүт дини-роон, колхозчу суур өзүп, сай-кыраан.

САНТЯГО. (СЭТА-ның тус-кый корр.). Кубаның комму-нист партиясының ТН-ның Бирги секретары, Революст чаагын Премьер-Министр Фидель Кастро баштадыр Ку-баның чазак төлзөлеринин аян-бай бузуушкун байралчы аян-чоруушкуну доогулагы-биле хосталгыт ормангастан ми-тинге киржир-биле Сан-тьяго-дун чүс муң ажал чур-такчы Чилинин байкалы-нын төп стадионунга чыма-ган.

Митингке киршкендер Ф. Кастро болгон оу дөр чорур кижилер көстүп көр-гө, оларын диниктиң адыш чашаашкыны-биле уткан. «Куба дегерезин», «Куба болгон Чили революциялар дегерезин» дээр бөрөдөр салышкыны диниктер тур-ган.

Митингке Чилин президентин Сальвадор Альенде

чүве чугаалаа. Куба чазак төлзөлеринин Чилие чоруп турганын нинти революст чаагылдар, хожугулаан ин-ти тогуугу болгон нинти де-мисел-биле каттышкан чили болгон куба улаустарын ук-у-ражышкыны демдегиле тур-гар деп, президент чугаалаан.

Куба революция болгон Чи-лиде революция Латин Аме-риказын эң эки революст чаагылдарын илгериле тур-гар доррин Сальвадор Альен-де демдегиле. Бо үеде Куба-нын болгон Чилин улаус-тары демиселдик алаптардын да чоруп орап. Бистин улаус-тарымсты башкалардын дор империализмдин ордала-жышкынылары буураашкына таважык турар. Бис, Куба-биле бир дөмөй, бодуустун са-

дым-чолуустун ээлери болгон бис.

Куба-биле кады Чили Латин Американын чырыктыг кел-дир үези дээр кезезде демис-екир деп, С. Альенде чуга-лаанын түнелетиде медег-елзюн.

Оон дараазында куба төлзө-лерин баштын Фидель Кастро чүве чугаалаан.

Силерин чуртунга чоруп турган үезинде Чилие хамы-тың мурунда чүү чүве силер-ге таарымчалыг бола деп, бистен үргүчү айттар чор-ду. Чилиндин патриотиз-ми, оларын төрөз чорутуна ханы мыакшылы таарымчалыг болду деп ак сеткилдин-биле демдегиле болур мен.

Чили улаусту магадымыс,

оон тилээринге бузурор бис. Тилээринге бүрү бузур-реде улаустун чалгыс эин, ре-волюст бүтү күштерин чалгыс эин эргежон чугула. Улаус — тоогутун чогадын-чызы, улаус массалар калкан чүтле чалгыс дотиг болганда тилээр.

Чугаазынын түнелетиде Фидель Кастро Кубаның ре-волюст ороунун дугайын, чаа амдыралды тургузарын-да оон челинширлерин болгон түр үеде челинче чок чүдүлдерин дугайын, боду-вун улаустун революст бод-ик медегелерин дугайын чу-гаалаан.

Куба төлзөлерин баштын бодууш чугаазын «Кубага, оон ак сеткилдиң эп-сеткил каттыштырлыгына идеген болур силер» деп сөстөр-биле дооскан.

Сөөлгү тулчуушкун

(ПАРТИЗАН П. КАРПОВТУН САКТЫШКЫНЫНДАН)

1921 чылдын августа Кызыл шеригин Минусинске турган 440 дугаар полугу атак-тар уугу ажалчы чогуу демис-елгиле дуалааларын-биле Тыва-же чоруткан. Мээң команди-салык бешин рота баштай Атамановка, а оон соода Эгесетин турган.

1921 чылдын ноябрда Барым Моолдан Тываже гене-рал Бакиннин отряды кирип келген. Ол отряд Тываны эже-лен алган, партизандарын болгон бистин кымыл-шериг-ин кезээтин уугулаар бо-доял. Мээң ротам партизан

отрядынын командири эш Ко-четовтун эргезине пичтир деп дужаалды алган чүве.

Ноябрь төвүчүнде Огневка-ны (Хову-Асым) атак эже-лен алган деп партизан Л. И. Огнев меделзюн. Кочетовтун дужаалын дугаар менн вазод дайынчылар ап алган, развед-каже чорупкан мен. Удатнаа-ды дайынчыны башкы отряды-ның кайда чоруп турарын би-лип алган бис. Атыкылашкы-нын үезинде бистин ийн дай-ынчымыс балгылаан.

Эш Кочетов мээң дында-дымын алган, бир отряд пар-

тизандар-биле биске чедип келген. Дайынны ойтур шап-кан, Эгесетин эш келген бис.

Бакиннин кол күжү Ата-мановкаже улашканы биске бидиңе берген. Атамановкада бистин кезектеринин күш-тедирери-биле бир рота парти-зандарын олче чоруткан. Атамановкада эш Сентюрин-ны командылаан рота кы-зыл шериглер турган. Ол ро-таны бикылалары-биле боду-вустун түлөйдүвүстү олче чоруткан бис.

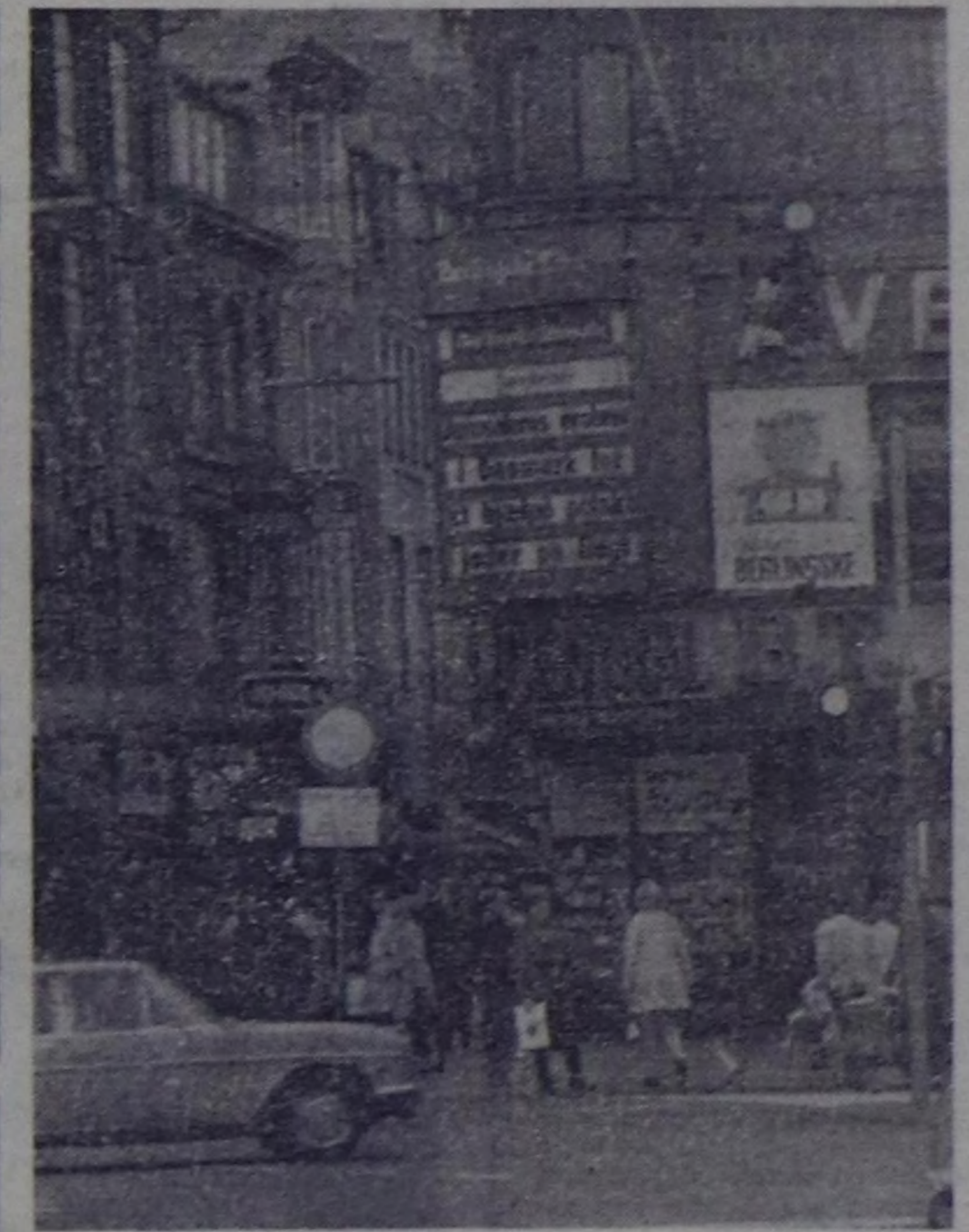
Оон дараазында хунде Ата-мановкада иңг тулчуушкун болуп турарын дыннап катды-ныс.

Кымыл шериглер болгон партизандар Атамановканы шыдамыккайы-биле камгалап турган. Атыкылашкынын үе-зинде атаман Казимет олүрт-кен.

Эгесетин сууру камгалаарын болгон Атамановкаже дайын-ны кирбевин мээң ротамга болгон бир рота партизандар-га Кочетов дужаалап, Кочето-втуң оон эске кезектери дай-ынчың Атамановкаже халдап турган кезектеринин арты-нда согушкуну кылган.

Партизандар Эгесетин хем-кин талазы-биле чоруп турган. Оларын хевтерен болгон күш-тү согушкуну атактарын шуут-ла дүвүрөшкениге таа-рыштырган. Бакиннин от-ряды чыла шаптырган.

Сибириниң контрреволюция-нын улауг отрядын парти-зандар болгон кымыл-шериг-лер ийн чары чыла шапкан, Тыванын ажалчы човчары-нын тайбын ажалдап, хостуг чаа амдыралды тургузарын хандырган.

Копенгаген—Даниянын баймысала, Чурттуң бүтү чогу-луң 30 хуу кирези Копенгагенде чурттан турар. ЧУРУКТА: хоорайның садыг төү. В. ДУБИЛЬДИН ФОТОУ. (СЭТА-ның фотохроникасы).

«КЫДАТ КЫМГА ДУЗАЛАП ТУРАРЫЛ?»

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Дей-ли уорд» солун «Кыдат кы-га дузалап турарыл?» деген эгел-линг редакция чүтүрүп парлап үндүргөн, ол чүтүлде чугаала-ны болгон.

Чугаалаанчыны дүжү-рер талазы-биле бүтү дөмөг конференциянын чымылдар дугайында совет саналга уугу АКШ-тын чазактын дадала-жаашкыны кижини кайга-тас. Шыппа-ла, америк чазак америк монополисттиң капи-талды төлзөлен турар болгон-да, боо-чеченсти, адролуг бол-ган апаа чөксөсти бодурун делегейге тергидириңиң дээр америк империализмдин кам-паниязын эргежон чугула чүүдү болуп турар.

Ыччала-даа Кыдат Улаус Республиканын КНО-да төлзө-лөжүнүн бо оппозиция каттышкыны кым-бир киниге хевтерен болгон чүл кылдыр сагындарын магат чок деп, со-дун билзюн.

КНО-дун сессиясында Кы-даттын кыдыларын баштын Цяо Гуань-хуа бо совет саналга бодууш оппозиция-ны-биле кымыл дузалап турар-ыл?

Хой чүс чылдарда импери-алист болгон феодализм дугайында таважык берге бай-далап уштунуш үнөр болгон

бодууш амдырал дечелел бидер дээр демисекир тур-гар бодууш чуртувун улаус-туга дузалап турары ол эвес болбойн аан.

Баз ол ишкан чөксөгө-ленин чыгылдарын челин алырын ордалыг, апаа-хоректин, техниктиң специалистерин хевтерен турар хожуш орап оксес-даа чурттарга дузалап турары ол эвес болбойн аан.

Боттарының туутарыга тайбын деп сөстү магда биз-жон социализм дөм кат-тыштырлыгынын улаустар-гына дузалап турары ол эвес болбойн аан.

Илгил таважылда КНО-да бо «кыдат-америк холбаз кы-га бараан болуп турары деп дүрүм буугаар айттыр тур-густуун келер.

Америк империализм бол-ган Совет Эвнелин «кедирей күрүнеуш улауг күрүнеуш» кылдыр бир дөмөй көрүп тур-ган кылдыр төлзөлөжүнүн аугу-дугу ордалжышкыны тайбылы, чөксөгөленин кел-лерин эдире биргелер со-салиды болгон эң эки амы-даларды күзөп турар улаустар-нын талазында бүрү шака-рын чүтле чөтүт деп, «Дейли уорд» солун билзюн.

МОСКВА ЧООГУНГА УЛУГ ТУЛЧУУШКУНУН 30 ЧЫЛЫ

—30 чыл бурунгаар немец-фашист эзелекчилерин Москва чоогунга доктааткан, оон соода чыла шапкан болгай. Москва чоогунун шоодинге 1941 чылдын октябрыда кал-барган тулчуушкунуларын дү-жүш чугаалаа берин көрү-рөм, Михаил Ефремович.

Москваны эжелеп алыр — фашист «Барбарос» дээр паланы кол болгон шит-пирит кезе болгон турган, ол паланы дугаар немештер Совет Эвнелин 6—8 неделя иш-тинде эжелзюш болуп турган. Бо операцияны «Тайфун» деп адаан. Оон организациаларын боданын дугаар алырга ол плав шууган-биле дөмөй калбарган, Москва чоогунга совет шериглерин уугулаар сорулгадан турган.

Гитлеркилер Москва чоогун-га кайгамчык хой күштү — миллион ажал кижилер 77 дивизияны мөөңзөп, оон иштин-де танкызын 14 база мото-ризастан 8 дивизия, 1700 танк, 260 самолет, 14 муң ажал утер-бо болгон миномет турган. Немеш-фашист «Тов» дээр шериг бодууше уугу турган бистин шериг-танк (оон иштинде ортук болгон аар танктар 140), 545 самолет (кодуулаа эргилч-уугу конструкторынын), 6800 утер-бо болгон миномет тур-ган.

Сентябрь 30-де гитлерки шериглер Шостки районун дивизиондор Бряск фронт-ушун шериглерин уугу халдашкынын эгелзюн. Ок-тябрь 2-ниң эртеинде артил-лер болгон уугу чүл беле-беткешин соода Барым болгон Курск фронтула-рынга уугу шаап халдаш-кыны дайын эгелзюн. Фашист тер бистин камгаламысты чаа тавараан, дык бурун-гаарлап муруну, соугу күткен ийишкыны кылган, Ылмаа чоогунга бистин 4 армиянысты чөөлзөп. Совет шериглер бер-

ге байдалга таважыс-даа дайынчы 28 чедир дивизия-ны доктаатып, маадырдыг де-миселди кылган.

Брянсктин муруну тала-зында бистин 3-кү болгон 13-кү армияларымыс буззөлдөп-тер чакан. Брянск фронтуну кезектерге үстү берген. Ок-тябрь 2-же дүңдө Ореп ула-гышкынычче Гудерианын танк бодуу чаа таарып бер-ген. Тываже болгон Москване орун кымыл апарган.

Москваны камгалап алыр, оун дайынга бербе деп бе-лен эвес сорулга совет уугу-тун мурунуга тургустуулан. Партизанын Топ Комитети, Камгалаалды Курене Комите-ди дайынга соугу таважыш-тарын организастар талазы-биле чамдык чугула хемчел-лерин ач чоруткан. Наймыс-лалче куралдарын чогууш-тадып, шеригин чаа кезек-терин тургузуу, Москвага, оон чоогунга камгалап черлерин тургышты муң-мун кижилер киришкен. Фронтуга бүтү чурт дузалажы турган.

Октябрь 3-те, эртен эрте, ыч-чаарда полковник дужаалды турган мээң командан дуга-лаан 4-кү танк бригаданын Кубинка деп станицыла Мпенск чоогунга октаа, бистин сорулгамыс болза Ореп улагышкынычча чалаалыш-шаан, Гудерианын танкыла-ры. Москваже эрттеривен турган. Даргазында хун де-мир-оруктан дүжүртүлүп ал-ган тургустува Ореп уундан карыпалдан орган паровоз-чак, а оруктары: чик, чүк, өрт машиналары, кил-жер олугура тергелери кө-рүп каан бис.

—Чүү болду, эштер!—деп, оларай айттырмыс.

—Фашист танкылар Ореп-да кирип келген—деп, харыс болган.

Болдыр чай-даа болбаан. Орелче дайынны разведканы чоруткан, дайынчыны бо-даны болгон күжү билп

«ПРАВДАНЫН» Парлаалга бюрозунун айты-рыларынга ол төөгүлүг тулчуушкунун киржикчи-ни айткан.

адыр деп шитирзедивис. Капитан В. Гусевтин болгон улауг лейтенант А. Бурдакын разведка бодууш талпын-чир соугу-чөө болгон муру-ну-чөөн чүткен Орелче чаа таважы кире берген. Развед-кистерин тыпкан меделзю-рин арасында дайынчыны плав-ны айтты каан оперативтиг карта база бар болган. Ореп ховорайда Гудерианын танкы-ларын ийн динизиле, бир мо-тодизия туруп турары кел-рөө, ол ишкан Болхов уу-даа база бир танк дивизияны дайындажы турары биди-ныс.

Октябрь 6-ның эртеинде бистин танк бригадасы тулчуушкуну эгелзюн. Биске уугу атажаа дайынчы 100 шериг танкызы халдан кирген. Тулчуушкуну бичи-даа чалсар чокка 12 пак ажал үеде үр-чүлзүлзүн. Улауг чидирте та-важы турга-лаа немештер чамдык черлерге бистин кам-галамыс шуругу кирип келген. Болон көөргө дайын-Тываже доран-на чаа тава-жы берги деп үе база тур-гулаан чүве. Хевтерен, тул-чуушкуну ийн-во тулчуушкуну турган, гитлеркилериниң ты-зында (соода) бистин «Т-34» деп танкыларымыс көстүп кел-ген, фашист танкыларын өрт-тедир адып туруп берген. Ол болза А. Бурдакын разведка бодуушкуну танкылары болган.

Оон ротанын дини хал-дашкыны дайынчыны аймаа-зырадыкан. Фашистер эрт тур-гужуңе октадыкан болгон дайын шөдүңе 48 танкызын, 35 утер-боозуу каапканнар. Бо тулчуушкунга бистин чиди-ринисе 6 танк болган.

4-кү танк бригаданын камгалаа 1-ги гвардейин адыгы корпустун составына

зи Совет Эвнелинин ийн дакпыр Маадыры куяктыг танк шериниң маршалы М. Е. КАТУКОВ-ТУН харылааны болза:

манын маадырлар дайынчы-лар болгон хоорайның чурт-такчылар турупкан.

Ол хушверде Москваның байдалы дык берге апарган. Наймыс фронт хоорайы бо-дуну берген. 1941 чылдын ок-тябрь 19-та Камгалаалды Ку-рүне Комитеди наймыслады дайын байдалында деп чар-лаан болгон корум-чуруму сагтып, дүвүрөшкени бодуру-ба-зынче база чаалажы турар шериглер бүтү хевирини халдашкынын нүргөрөгө Москваны ажалчы човчарын кыйгырган. Фабрика, завод-тарга, алап, өөрөдиге черле-ринге массалыг митинглер болгулаан. Эки тургачыларын коммунист батылоунарга бижидер калбарган. Ажы-ла-дыр апарган ол хушверде бү-гү Москва чалгыс эңиг да-йынчы лагер болуп хуулган. Дайынчы чыла шапканы хей-агт киришкени, орган-изациямыс хоорайның партия организациалыс болуп берген. Москва чоогунуң эжелектен районнарына партизандар дай-ындажы эгелзюн.

Москваны октябрың ор-тан үезинде эжелеп алтар деп гитлеркилерин корлап тур-ган плав буурап дүшкен. Дайын бодууш шаап хал-дашкыны доктадыр уугура-га таважыкан. Эжелекчелер-ге уугу демиселче ленинчи партиянын кыйгытарын Кы-зыл Армиянын дайынчылар, Москваны болгон Москва чоогунуң чурттакчы чоу дим-ди, турштут, массалыг маа-дырдыг чорукту кылмы тур-ган.

—Гитлеркилер ноябрь айда Москваже ийги «чигине» шаап халдашкыны эгелзюн болгай, ол черде кылаар чө-дөгил халда, дайынга бистин со-

гушкунуугу канчалар ор-ганизастаан?

—Совет шериглериниң шит-пирит уугулаанчынынга таважыкан, дайын бодууш кийидар чоруп элзюн комп-дыкан. Ыччала-даа ол дор-гө, улауг шууган муруну ча-рымын бичи дымы болган. Чурттуң байдалы берге тур-за-лаа совет кижилер Улауг Ок-тябрьны социалист рево-люциянын 24 чыл оюн чал-чы дугаар уткан. Ыччаларда наймыслады хевир бир ян-мы апарган. Бикыланыш-кын шуугунары наймыслады чөө болгон соугу тала-зынга шөйлүт чоруткан турган. Москва чоогунуң суур-ларына тулчуушкун үргүчү-төп, ары ишти оймактыр танкылар истери «тарын», Москва удаас дүжүп бөр деп немеш генералдар чүдүрүп турган.

Ыччала-даа, тайбын хуш-верде ылпаш, ноябрь 7-де Кымыл шөңгө бистин шерия-ныс чалчы болгон парад-ды өрткен. Дайынчы чөксө-н боттарынга алган, Кымыл шөңдү дугаар Маволовичи чашы-биле эртен солдаттарын тура-соруугу — дайымы-га уугу туржун шидар бис деп чүвени, ол болза Тиле-ке параднын эгелзюн деп чүвени херчелзюн.

Дайынчы чүс дөртен че-диги хуңдун, 1941 чылдын ноябрь 15-те гитлеркилер Москване ийги халдашкы-нын эгелзюн. «Тайфун» чаа күш-биле шуугулаан эгел-зюн. Каян Гитлер 1940 чылда бүтү Францияга 10—11 куяктыг танк дивизияны октааттарга дайынчы техника-ны ол хуш мөөңзөңинге де-дөгил кыраан. 1941 чылда

зынга үндзюн эргиде болгон болгай, эш маршал. Совет шериглерин уугу шаап хал-дашкынынын дугайында чү-нү чугаалап болур силер?

—Декабрың баштайгы хуңдунде гитлеркилер шаап халдашкыны катан эгел-зюш орадалыкан. Декабрь 2-де олар Курскону, Крас-ная Поляны эжелеп алган. Москваның богааламга че-дир келзе-даа дайын оун арттан шыдаван. Кымыл Армиянын уугулаанчыны болгон турштуту чоруп чай-гыш чок өзүн турган. Тылдык ажал-ишчилер тилегени хандыр дээр бодуура-ла чүдүлдерин кы-лып турган. Москваны кам-гала алыр — тилегени че-дир алыр ол деп чүвени ки-жи буруу угаан билп тур-ган. Партия организациалары «Бүтү-ле чүвени фронтуга, бүтү-ле чүвени тилегени» деп кыйгытарын уугуру топ апарган.

Немеш-фашист халдаш-кыны кризис илден апар-ган. Дайынчы шаап то-дугуру, күжү компадил бол-ган, Калинин, Барым бол-ган Муруну-Барым фронту-лар декабрь 5—6 хушверде уугу шаап халдашкыны эгелзюн. Оларга салган сорул-га «Москва болгай» деп сөстө-ри Москва камгалакчылары-ны кийгырын апарган. Со-ветчелер болгон Кли, Волоколамск болгон Курск, Наро-Фоминск болгон Мо-жайск, Венев болгон Кашир чоогунга совет дайынчылар-ны кылган маадырдыг чо-руктары улаустун угаан-бо-даны кезе мөөңгө артар. Ноябрьнын тоңуңулаа немеш-тер Москванга 25—32 км чок-туулан колген.

—Немеш-фашист шериг-лерин Москва чоогунга чыла шапканы дайын чорудула-

